

ویژگی های شخصی الگوی سوم زن در بیانات رهبری

چکیده

گردآورندگان^۱

از نگاه دینی نیمی از جامعه بشری را تشکیل می‌دهد و در بسیاری از مسائل هیچ تفاوتی میان او و مرد وجود ندارد و در برخی مسائل هم اگر تفاوتی هست، بنا به اقتضائات طبیعی جنس زن بودن است. لکن از نگاه همین دین جایگاه و ارزش زن بودن نیز کمتر از مرد بودن نیست و در برخی موارد اکتسابی حتی می‌تواند از مرد نیز بالاتر باشد. بر همین اساس توصیه‌هایی را برای زنان برای حفظ شان و شخصیت زن داشته است. زن در مکتب انقلاب، نیز به عنوان الگویی برای رسیدن به کرامت است که از طرق معیارهای کمال فابل حصول می‌باشد. از این رو توجه به بیانات رهبری به عنوان رهبر انقلاب اسلامی در مورد ویژگی های شخصی زن، ضرورتی است که واکاوی آن می‌تواند علاوه بر شناخت بهتر زن از موقعیت و شخصیت خود، برای زن در جوامع دنیا گرا و تجمل طلب، الگو، اسوه و نماد انسانیت باشد. در این تحقیق به شیوه کتابخانه ای و روش توصیفی به بررسی ویژگی های شخصی الگوی سوم زن در بیانات رهبری پرداخته شد. نتایج حاصل از بررسیها نشان می‌دهد طبق دیدگاه امام خامنه‌ای ویژگی های شخصی الگوی سوم زن مواردی همچون عفت محوری، حجاب محوری، در مرکز تغییر تحول محوری، شرافت محوری و اشتغال محوری را در برمی گیرند.

کلیدواژه ها: بیانات رهبری، الگوی سوم، زن

^۱ طلبه های سطح ۲ مدرسه علمیه ریحانه النبی سلام الله علیها رفسنجان. آسیه حسنی نیا، مریم اعرابی، نجمه خاندانی

مقدمه

انقلاب اسلامی حرکتی جهت تشکیل حکومت اسلامی در دنیاست که سعی دارد با شناساندن جایگاه زن و مرد مسیر تکامل را بدون تفاوت قائل شدن بر مبنای جنسیت طی نماید تا به علو درجات نائل گردد. زن در مکتب انقلاب به عنوان رهبر نهضت است، به طوری که در قرآن برای ارائه‌ی الگوی انسانیت در سوره‌ی تحریم معیار کمال تمدن را حفظ کرامت زن می‌داند: «مَا أَكْرَمَ النِّسَاءَ إِلَّا كَرِيمٌ وَلَا أَهَانَهُنَّ إِلَّا لُئِيمٌ»، اینجاست که توانمندی زن روشن می‌شود که تا چه میزان می‌تواند ظرفیت لازم جهت معیار کمال باشد یا منجر به تزلزل کمال گردد.

در پی باور به توانمندی زنان رهبر انقلاب الگوی سوم زن را مطرح نمود که طبق آن با تقویت هویت ملی- مذهبی خود از هویت غرب و شرق جدا ساخته و در مسیر هویت یابی دینی- معنوی رشد یابد. پس الگوی سوم زنان در راستای نگرش نظام‌ساز انقلابی هویت مبارکی از زنان طلبه است که از غلبه‌ی هویت‌های غربی و شرقی پیشگیری نموده و با سربلندی در آزمون‌های متعدد در طی زمان عبور نموده اند.

در زمینه وضعیت زن در جامعه که متأسفانه عمیقاً درگیر الگو برداری زن از الگوهای شرق و غرب است و حتی در لایه‌ی نخبگان و برخی مسئولان زن نیز نادانسته همان الگوی زن بی‌آرمان و زن منفعل غیرتصمیم‌ساز مبنای زندگی قرار گرفته است. پس الزام الگوی سوم زن با تربیت زنانی که از منظر ویژگی‌های شخصی با معیار اسلام ناب و کلام انقلابی همخوان هستند، خواهد توانست از طریق عقلانیت و با روشهای فرهنگی مناسب از دوگانه‌ی تحجر و تجدد در حیطه زن پیشگیری نموده. و یک الگوی مناسبی برای زنان هم در ابعاد فردی و خانوادگی و هم در ابعاد اجتماعی در مسیر کامل خود و جامعه گامک بردارد. در این راستا نوشته‌هایی به رشته تحریر درآمده است از جمله:

آیت اللهی (۱۳۸۶) در مقاله‌ی خود به در بیان اصول اسلامی حوزه زنان و خانواده، مؤیداتی از بیانات آیت الله خامنه‌ای پرداخت.

ناقدی و کاردونی (۱۳۹۳) در مقاله‌ی به تحلیل کمی از بیانات رهبری در زمینه الگوی معیار در حوزه زنان پرداخت.

بینا(۱۳۹۲) در مقاله ی تحلیلی به تفسیر بیانات رهبری در زمینه الگو برای فعالیتهای اجتماعی بانوان پرداخت.

کرمی و کرمی(۱۳۹۳) در مقاله ی به بیان تعارض بین نقشهای خانوادگی و نقشهای اجتماعی زنان (با تأکید بر اشتغال) مبتنی برآموزه های دینی پرداخته اند.

پیشینه تحقیقات قبلی نشان می دهد به اصول اسلام در زمو رد زنان و الگو زن مسلمان در اجتماعات، تعارض نقشها ی خانوادگی و اجتماعی و مسائلی از این قبیل پرداخته شده است اما این تحقیق به طور خاص به ویژگی های شخصی الگوی سوم زن در بیانات رهبری پرداخته است.

الف – مفهوم شناسی

۱-ویژگی های شخصی

در لغت ویژگی یعنی صفا، صفوت . خصوصیت . اختصاص ^۱. شخصی در لغت مخصوص کسی . منسوب به شخص . ^۲در اصطلاح ویژگی های شخصی از نظر کمپیل مجموعه صفات هیجانی، رفتاری، منش و خصوصیتی که در شرایط معمولی معرف شخص بوده و برای هر فردی نسبتا ثابت و قابل پیش بینی است، که شامل دو عامل اصلی خصوصیات ارثی و تجارب زندگی، به خصوص تجارب سال های اولیه زندگی می باشد.^۳

۲- الگوی سوم زن

الگو در لغت یعنی سرمشق، طرح، مثل، مدل، نقشه، نمونه. ^۴ زن در لغت یعنی نقیض مرد باشد. مادینه انسان.^۵ بنابراین الگوی سوم زن در اصطلاح یعنی با گذر از الگوی اول و دو زن که جنبه الگوهای افراطی و تفریطی داشتند، مطرح شد و در آن زن، موجودی مؤثر،

^۱ دهخدا، فرهنگ دهخدا، ص ۱۲۳۴

^۲ همان، ص ۶۵۲

^۳ دادجو، ویژگی های شخصیتی با سلامت روان و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، ص ۲۳

^۴ معین، فرهنگ لغت، ج ۱، ص ۳۴۲

^۵ دهخدا، لغت نامه، ج ۱، ص ۶۳۲

متعالی، تعالی بخش است که ابعاد وجودی وی بر اساس نظریه اسلام و مبانی دینی شکل گرفته است.^۱

ب- زن در نگاه رهبری

با توجه به اینکه الگوی سوم زن از دیدگاه های خاص رهبر انقلاب اسلامی است و در برابر افراط و تفریط الگوی اول و دوم زن مطرح شده تا شخصیت و منش یک زن به دنیا معرفی گردد ابتدا زن در نگاه رهبری را تشریح نموده و سپس به الگوی سوم زن پرداخته می شود: در دیدگاه آیت الله خامنه‌ای، خالق یکتا زن را به گونه‌ای آفریده که دارای لطافت همراه با برندگی است.^۲ رقت قلبی دارد که او را آماده دریافت انوار الهی می‌کند.^۳ زن و مرد در آفرینش بنابر مصالحی دارای تمایز هستند.^۴

زن آن بخش زیبای آفرینش بشر است. این بخش زیبا به طور طبیعی با اندکی در پرده بودن همراه است؛ این خاصیت این بخش زیبا و لطیف وجود انسانی است.^۵ ما دیده بودیم که گاهی مرد، زن را موجود درجه^۲ حساب می‌کرد! اما موجود درجه^۲ نداریم. هر دو مانند هم هستند، هر دو حقوق برابری در امور زندگی - مگر در جاهایی که خدای متعال بین زن و مرد فرقی گذاشته که آن هم روی مصلحتی است و به نفع مرد و به ضرر زن هم نیست- دارند.^۶

بنابراین در نگاه رهبری زن و مرد برابر هستند، مسئولیت و نوع فعالیت آنها در جامعه و خانواده بر اساس ظرفیت های وجودی که برای آنها تعریف شده است، رقم می خورد. فرق بین زن و مرد از سوی خداوند یک مصلحت است و گرنه زن هم مانند مرد توان و ظرفیت خود شکوفایی و رسیدن کرامت انسانی در متن جامعه را دارد و در مواقعی می تواند بهتر و سازنده تر از مردان در جامعه مفید واقع شود.

ج- اصول الگوی زن سوم مبتنی بر اسلام

^۱ دیرباز و وفایی صدر، بازنگری مبانی فکری - کلامی الگوهای اجتماعی زن، ص ۱۳۹.

^۲ خامنه ای، در دیدار مردم قم در سالروز قیام نوزدهم دیماه، 1386/10/19

^۳ خامنه ای، دیدار با مداحان اهل بیت (ع) 1396/12/17

^۴ همان

^۵ خامنه ای، در دیدار با گروه کثیری از زنان نخبه، 1386/4/13

^۶ همان، بیانات در دیدار بانوان نخبه در آستانه سالروز میلاد حضرت زهرا، ۱۳۸۶/۴/۱۳.

در این قسمت به بیان اصول کلی اشاره شده است که بر مبنای آن می‌وشد چارچوب کلی از ویژگی‌های شخص‌الگوی سوم زن بر اساس دیدگاه رهبری را تدوین نمود. از این رو اصول الگوی زن مبتنی بر اسلام عبارتند از:

۱- عبودیت محوری

یکی از اصول مهم در الگوی سوم زن عبودیت محوری است: اسلام به مقوله‌ی شناخت انسان از خود و تشخیص موقعیت خویش در جهان آفرینش عنایت ویژه‌ای دارد. این همه تأکید در قرآن درباره‌ی خودآگاهی برای این است که انسان خویش را آنچنان که هست، بشناسد. و مقام و موضع خود را در عالم وجود درک کند. هدف از این شناخت نیز آن است که خود را به مقام والایی که شایسته‌ی آن است، برساند. برای موجودی که فطرتاً حب ذات دارد، کاملاً طبیعی است که به خود بپردازد؛ لذا درک ضرورت خودشناسی به دلایل پیچیده‌ی عقلی یا تعبدی نیاز ندارد. از این رو، غفلت از این حقیقت، امری غیر طبیعی و انحراف‌آمیز بوده که باید علتش را جست‌وجو کرد و راه نجات از آن را شناخت.^۱

هویت انسان، عبد بودن برای خداست و از همه‌ی هستی برتر است و این نقطه‌ی مقابل اومانیسم است. اومانیسم انسان را در مرکز منظومه‌ی هستی نشانده، اما حقیقت او را پست و فرومایه کرد. در تفکر اومانیستی، انسان از حدود غرایز فراتر نمی‌رود، در جبر امیال درونی گرفتار شده، از آزادی بی‌ بهره مانده و اسیر انواع بنده است.^۲

اما در اسلام، افقی به روی انسان گشوده می‌شود و انسان به عنوان برترین موجود است که طبیعت و ماوراء آن مسخر و مسحور او هستند. در غرب، انسان نه با موجودات دیگر، بلکه با خود هم بیگانه است و از حیطة‌ی منافع شخصی خود خارج نمی‌شود. اما در تفکر اسلام، همه‌ی موجودات منشأ واحدی داشته و از یک حقیقت آمده‌اند. در اسلام، تصرف در طبیعت بر خلاف اصالت لذت در اومانیسم است. در اسلام، این تصرف برای کامجویی و لذت نیست، بلکه برای رشد و دستیابی به کمالات حقیقی است.^۳

^۱ مصباح یزدی، خودشناسی برای خودسازی، ص ۸

^۲ حسینی خامنه‌ای، نقش و رسالت زن، ص ۱۳

^۳ زیبایی نژاد و سبحانی، فمینیسم و دانش‌های فمینیستی، ص ۳۹

این زمینه مورد توجه قرار دهد. این سه الزام در بیان آیت الله خامنه ای عبارتند از: رعایت اختلاط میان زن و مرد، رعایت اولویت مادی و همسری و حفظ خصوصیات زنانه. در این باره میفرماید: زن ها نصف جامعه اند و خیلی خوب است که اگر ما بتوانیم از این نیم جامعه در زمینه اینگونه مسائل استفاده کنیم؛ منتها دو سه تا اصل را باید ندیده نگرفت. یک اصل این است که این کار اساسی را- که کار خانه و خانواده و همسر و کدبانویی و مادری است تحت الشعاع قرار ندهد. دومین مسئله، مسئله محرم و نامحرم است. مسئله محرم و نامحرم در اسلام جدی است.^۱

این نظر اسلام است. هم خصوصیت زنانگی زن، که همه احساسات و خواسته های او براساس این خصوصیت زنانگی است، حفظ شده است، بر او تحمیل نشده است، از او خواسته نشده است، که درحالی که زن است، مثل مرد فکر کند، مثل مرد کار کند، مثل مرد بخواهد- یعنی خصوصیت زن بودن که یک خصوصیت طبیعی و فطری و محور همه احساسات و تلاش های زنانه است، در دید اسلامی حفظ شده هم درعین حال، میدان علم، میدان معنویت، میدان تقوا، میدان سیاسی روی او باز شده است و او هم به کسب علم تشویق شده است، هم به حضور در میدان های گوناگون اجتماعی و سیاسی...^۲

در این مدل، حضور اجتماعی زن متناسب با شرایط، موقعیت و ویژگی های هر فرد متفاوت تعریف میشود. شرایط خانوادگی، روحیه و توان خود فرد و نوع علاقه مندی فرد تکلیف او را در موقعیت تعیین میکند. به جرئت می توان گفت براساس این رویکرد ارائه نسخه واحد برای همه زنان خطایی استراتژیک بوده است که به منفعل نمودن بخشی از زنان جامعه و درعین حال فعال کردن بدون قاعده بخشی دیگر از جامعه منجر شده است. نکته مهم و اساسی در توجه به ابعاد تصویر خلق شده این است که این تصویر دقیقاً منطبق بر نیازمندی های وجودی زن انقلابی در رسیدن به انسان انقلابی است. به معنای دیگر، انسان انقلابی اگر بخواهد زن باشد، نیازمند این است که محجبه و عفیف، شریف و در متن و مرکز باشد.^۳

^۱ خامنه ای، بیانات در سومین نشست اندیشه های راهبردی با موضوع زن و خانواده، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴

^۲ خامنه ای، بیانات در دیدار گروه کثیری از بانوان، ۱۳۷۹/۶/۳۰

^۳ خادمی و تقی زاده، مدل مفهومی موضوع زن در گفتمان انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: منظومه فکری آیت الله خامنه ای)، ص ۲۷۲

۴- شرافت محوری

همچنین از ویژگی های شخص دیگر مدنظر رهبری شرافت محوری است. شرف به معنای بزرگواری و بلندمرتبگی است. این کلمه در اصل به معنای بلندی و مکان بلند است. به فرد بلندمرتبه و بزرگوار شریف گفته میشود. شریف همچنین از صفات خداوند است. شریف (در عربی به معنی نجیب، مهتر و همچنین رفیع و قوی در مقابل ضعیف و ضعیف) در بین اعراب عنوان هر مردی است که به سبب مفاخر اجدادی خویش از اشخاص عادی برتر شمرده شود. این برتری، که از طریق پدر به پسر منتقل میشود، «شرف» خوانده میشود. قبل از اسلام، در میان اعراب شرط «شرف» آن بوده که در سلسله نیاکان پدری شخص، چند تن صاحب مفاخر باشند.^۱

توجه به مفهوم شرافت در کنار محجبه بودن بیانگر ارتباط تنگاتنگ بین این دو مفهوم است؛ به صورتی که حجاب نشان دهنده شرافت زن است و از سوی دیگر زن شریف زنی است که به واسطه رتبه بلندمرتبه خود را ملعبه دست مردان نمینماید. همچنین، این همراهی نشان می دهد مسئله حجاب در مفهومی فراتر از تکلیف و وظیفه با توجه به شأن و جایگاه زن تعریف میشود و مهمترین مؤلفه در تهاجم به غرب در حوزه زنان از همین منظر است. زن غربی با سوء استفاده مادی وسیعی دچار تحقیر و توهین شده است و شأن و جایگاه حقیقی خود را از دست داده است. شریف بودن، به عنوان ویژگیای که کمتر مورد توجه واقع میشود، در ارتباط تنگاتنگ با سعه وجودی فرد و ارتقای روحی و معنوی زن است.^۲

۵- اشتغال محوری

دیگر ویژگی مطرح شده از سوی رهبری در الگوی سوم زن که ویژگی شخصی محسوب می گردد، اشتغال محوری است. باید دانست که به صورت مصداقی، انواع مختلف و بسترهای متفاوتی برای تحقق نقش اشتغال محوری بانوان وجود دارد و نباید به آنها تنگ نظرانه نگریست! در دیدگاه آیت الله خامنه ای، سه سطح فعالیت زنان مفروض است که به لحاظ ارزشی به ترتیب از کم به زیاد عبارتند از سطوح «اشتغالی» (ناظر به عمل اقتصادی)،

^۱ خامنه ای، سخنرانی در جمع مداحان، ۱۳۹۶/۱۲/۱۷.

^۲ خادمی و تقی زاده، مدل مفهومی موضوع زن در گفتمان انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: منظومه فکری آیت الله خامنه ای)، ص ۲۷۰

«استعدادی» (ناظر به شکوفایی و برور استعدادها)، و «اصلاحی» (ناظر به احساس مسئولیت اجتماعی در قبال جامعه)^۱ که هر سطح مجدداً انواعی را شامل می شود و این گستره انتخاب را بالا برده و نقش آفرینی سه گانه بانوان را ممکن پذیرتر خواهد نمود. پژوهش هایی نیز تلاش داشته اند با تمسک به بیانات آیت الله خامنه ای مصادیق اشتغال بانوان را از حصر بر اشتغال اقتصادی و مزدبگیر - که عرف ادبیات راجع به حوزه مسائل زنان است - به اشتغال فرهنگی بسط دهند.^۲

بانوی الگوی سوم به زن بودن خود مفتخر بوده و دامنه ی تأثیر خودش را می شناسد. خوب میداند که جزئیترین فعل او علاوه بر اثر خانوادگی اثر اجتماعی و تمدنی دارد. با شناخت تواناییهای خود، میدان بندگی خود را می شناسد. توانایی رصد و تأثیر انتخابها و افعالش را در مقیاس جهانی دارد. می تواند تحلیل کند که تصمیماتش متأثر از کدام پارادایم فکری است. توانایی تفکیک امور اصلی از امور عرضی، اقتضائی و اضطراری را دارد. با شناخت درست تکلیف، دچار مغالطه حق و تکلیف نمیشود (اشتغال حق است یا تکلیف؟)^۳

حضور مستقیم (مشاغل لازم برای اسلام با مختصات بیان شده) و غیر مستقیم (همسراری و تربیت نیروی انسانی) او صعود یا سقوط جامعه را رقم میزند. هر دو شکل حضورش منافاتی با دخالت در همهی شئون جامعه ندارد. تکالیف خود را در همهی ساحتها میشناسد و انجام آنها را بروز بندگی و تجلی خلافت می داند. اساساً کاری برای او ارزشمند است و زحمت آن را تحمل می کند که او را به هدف قرب نزدیک کند. کوچکترین کار در داخلی ترین مکان خانه را با نیت اجتماعی، مصداق عمل و تأثیر اجتماعی میداند. تربیت اجتماعی و سیاسی و ایجاد تولی و تبری، سیاسی ترین تأثیر زنان است. در همهی مقدرات کشور دخیل و به آنها ناظر است. افتخار و موفقیت برای بانوی الگوی سوم، انجام درست تکالیف است و اگر با حفظ اولویتها به عرصه ی مستقیم اجتماعی هم رسید برای او شرفی بالاتر خواهد بود^۴ پس با اتخاذ

^۱ مبینی مقدس، عبدسرمدي، خامحمدي و هاشمیان، الگوی تحلیلی فعالیت اجتماعی زنان در انقلاب اسلامی با تأکید بر دیدگاههای آیتالله سید علی خامنه‌ای، ص ۵۴

^۲ ملک خانی، تعریف الگوی اشتغال زنان به مثابه «امر فرهنگی» در اندیشه امام خمینی، شهید مطهری، و آیتالله خامنه ای، ص ۳۵

^۳ دیرباز و وفایی صدر، بازنگری مبانی فکری - کلامی الگوهای اجتماعی زن، ص ۲۰۵

^۴ همان

چنین راهبردی، یک بانو با ایفای وظایف ضروری همسری و مادری، می تواند به اشتغال مهم بپردازد و کمکی برای خانواده باشد.

نتیجه گیری

ویژگی های شخصی الگوی سوم زن در بیانات رهبری پژوهشی بود که به دنبال درک این مسئله مهم و اساسی شکل گرفت که موضوع زن در جوامع بخصوص از دیدگاه ایت الله خامنه ای چه عرصه و جایگاهی دارد و از منظر فردی می شود چگونه به آن پرداخت. اصل و مبنای دیدگاه رهبری مکتب توحیدی و حاکمیت اندیشه اسلامی است که دور از نگاه جنسیتی به زن آنچه ملاک اسن، مسئله انسانیت می باشد، زیرا در نظریه اسلامی مفهومی به نام تکامل بشری به مثابه هدف و غایت نهایی از خلقت انسان مطرح شده است و رسیدن به این مقام خاص انسان چه مرد و چه زن بدون توجه به بعد جنسیتی مطرح است. بر اساس این تفکر امام خامنه ای ویژگی های شخصی الگوی سوم زن را شامل عفت محوری، حجاب محوری، در مرکز تغییر تحول محوری، شرافت محوری و اشتغال محوری می داند. لذا توجه به این ویژگی ها منجر به تعالی زن در خانواده و جامعه می گردد.

منابع

قرآن

۲. حسینی خامنه ای، سید علی، نقش و رسالت زن، تهران، انقلاب اسلامی، ۱۳۹۲
۳. خادمی و تقی زاده، مدل مفهومی موضوع زن در گفتمان انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: منظومه فکری آیت الله خامنه ای)، ص ۲۶۹
۴. خامنه ای، سید علی، بیانات در دیدار گروه کثیری از بانوان، ۱۳۷۹/۶/۳۰.
۵. _____، بیانات در دیدار مردم قم در سالروز قیام نوزدهم دیماه، ۱۳۸۶/۱۹/۱۰.
۶. _____، بیانات در دیدار بانوان نخبه در آستانه سالروز میلاد حضرت زهرا، ۱۳۸۶/۴/۱۳.
۷. _____، دیدار با گروه کثیری از زنان نخبه، ۱۳۸۶/۴/۱۳.
۸. _____، سخنرانی در دیدار جمعی از بانوان، ۱۳۷۶/۷/۳۰.
۹. _____، سخنرانی در جمع مداحان، ۱۳۹۶/۱۲/۱۷.

۱۰. _____، بیانات در سومین نشست اندیشه‌های راهبردی با موضوع زن و خانواده، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴
۱۱. دادجو، فاطمه، ویژگی‌های شخصیتی با سلامت روان و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، روانشناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۹۴.
۱۲. دهخدا، علی‌اکبر، فرهنگ دهخدا، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۵
۱۳. دیرباز و وفایی صدر، بازنگری مبانی فکری - کلامی الگوهای اجتماعی زن، ص ۱۳۹، مطالعات راهبردی زنان، س ۱۷، ش ۱۳۹۴.
۱۴. زیبایی‌نژاد، محمد رضا و محمد تقی سبحانی. درآمدی بر نظام شخصیت زن در اسلام، قم، دفتر تحقیقات و مطالعات زنان علم الهدی، جمیله، هویت از منظر قرآن و فلاسفه، بینات، ۱۳۸۱
۱۵. مبینی مقدس، مجید و نرگس عبدسرمادی و کریم خانمحمدی و سیدمحمدحسین هاشمیان، الگوی تحلیلی فعالیت اجتماعی زنان در انقلاب اسلامی با تأکید بر دیدگاه‌های آیت‌الله سید علی خامنه‌ای، دانش سیاسی، سال شانزدهم، شماره دوم، ۱۳۹۹.
۱۶. محمد، قریب، تبیین اللغات لتبیین الآیات یا فرهنگ لغات قرآن، ج ۱ ص ۳۰۴
۱۷. مصباح یزدی، محمد تقی، خودشناسی برای خودسازی، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۸.
۱۸. معین، محمد، فرهنگ لغت، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۸۰
۱۹. ملکخانی، فاطمه، تعریف الگوی اشتغال زنان به‌مثابه «امر فرهنگی» در اندیشه امام خمینی، شهید مطهری، و آیت‌الله خامنه‌ای، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم اجتماعی و رفتاری، دانشگاه باقرالعلوم (ع)، رشته ارتباطات اجتماعی، ۱۳۹۷